

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej nt.
Przyrodoznawstwo – Filozofia – Teologia. Obszary i perspektywy dialogu, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa,
15–16 października 2019 r.**

W dniach 15–16 października 2019 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie miało miejsce międzynarodowe sympozjum naukowe pt. *Przyrodoznawstwo – filozofia – teologia. Obszary i perspektywy dialogu*. W konferencji wzięło udział ponad dwudziestu naukowców z dziesięciu krajów. Otwarcia obrad sympozjalnych dokonał prof. UKSW dr hab. Grzegorz Bugajak, dyrektor Instytutu Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W swoim wystąpieniu przybliżył on problematykę konferencji oraz zaprezentował specyfikę badań filozoficznych prowadzonych w tej uczelni. Prof. Bugajak podkreślił, że jednym z najważniejszych przedstawicieli środowiska filozoficznego tego uniwersytetu był prof. dr hab. Kazimierz Kloskowski (1953–1999), który koncentrował swoją uwagę na zagadnieniach z pogranicza biologii, filozofii biologii, biofilozofii, genetyki i bioetyki. Konferencja została zorganizowana w dwudziestą rocznicę jego śmierci.

Dwudniowa konferencja naukowa została podzielona na siedem sesji. Cztery z nich zostały przeprowadzone w języku angielskim, trzy pozostałe w języku polskim. Obrady pierwszej sesji rozpoczęły się od wystąpienia mgr Vanessy Williams z Uniwersytetu Fordham w Nowym Jorku, która wygłosiła referat pt. *Pokojuowe współistnienie pierwszego rozdziału Księgi Rodzaju i nauki*. Doktorantka ze Stanów Zjednoczonych stwierdziła, że z jednej strony opowieść biblijna o stworzeniu świata i człowieka jest niemal wszechobecna w wyobraźni

ludzi współczesnych, z drugiej – należy ją uznać za jeden z najbardziej niezrozumiałych fragmentów Pisma Świętego. Niestety, za najbardziej rozpowszechnione nieporozumienie trzeba uznać pogląd, że wizja wiary religijnej zawarta w Księdze Rodzaju jest radykalnie niezgodna z wiarą we współczesną naukę. Prelegentka z Nowego Jorku wykazała w swoim wystąpieniu, że biblijny opis stworzenia świata i człowieka oraz współczesna nauka mogą współistnieć ze sobą pokojowo jako odrębne źródła wiedzy. W tym celu należy interpretować tekst biblijny w jego oryginalnym kontekście historycznym i kulturowym, zwracając szczególną uwagę na gatunek literacki, język i otoczenie społeczne.

Drugi referat pt. *Argument z projektu ocalony? Ocena współczesnego dowodu z nieprawdopodobieństwa* zaprezentował mgr Juuso Loikkanen z Uniwersytetu Wschodniej Finlandii, którego dwa główne kampusy znajdują się w miejscowościach Joensuu i Kuopio. Doktorant stwierdził, że dyskusja na temat tzw. argumentu z projektu trwa od tysiącleci i sięga starożytności. Jeśli jest projekt, to musi istnieć także Boski projektant. Argument zyskał popularność zwłaszcza w czasach największego rozkwitu brytyjskiej teologii naturalnej w XVII–XIX wieku. Współczesną formą tego argumentu jest tzw. dowód z nieprawdopodobieństwa. Jego istota tkwi w przekonaniu, że byty złożone nie mogły pojawić się przez przypadek. W tym kontekście nieprawdopodobieństwo jest traktowane jako dowód zaprojektowania. Jedną z wersji tego argumentu jest teoria Inteligentnego Projektu, która zakłada, że możliwe jest uzyskanie wiarygodnych dowodów empirycznych na temat oznak projektowania w naturze. Według Williama A. Dembskiego, jednego z głównych zwolenników tej teorii, Inteligentny Projekt jest powiązany koncepcyjnie i historycznie z bogatym dziedzictwem brytyjskiej teologii naturalnej.

Po dyskusji i przerwie rozpoczęła się druga sesja sympozjalna. Pierwszym wystąpieniem w tej części obrad był referat dr. Siergieja Astapova z Południowego Uniwersytetu Federalnego w Rostowie nad Donem pt. *Cud: nauka kontra religia czy rozmowa o różnych zjawiskach?* Prelegent z Rosji podkreślił, że dla religii cud jest przejawem

nadprzyrodzonej mocy, która łamie stabilny porządek rzeczy, bieg wydarzeń, prawa i prawidłowości świata. To imponujące i wspinałe wydarzenie, które wspiera, potwierdza i usprawiedliwia wiarę religijną. Dlatego świat religijny nie może istnieć bez cudu. Natomiast nauka zaprzecza cudom jako przejawom nadprzyrodzonej mocy, które łamią prawa natury. Wydarzenia cudowne, traktowane przez świadomość religijną jako pogwałcenie praw natury, są rozumiane przez naukę jako niezwykle zjawiska, które nie zostały jeszcze wyjaśnione przez współczesne teorie naukowe.

Drugi referat wygłosił prof. dr Wessel Bentley z Uniwersytetu Południowej Afryki w Pretorii. W swoim wystąpieniu pt. *Jeśli Bóg jest wszędzie, to czy Bóg jest w Czarnej Dziurze? Dyskusja teologiczno-naukowa na temat wszechobecności* prelegent skupił się na biblijnym rozumieniu wszechobecności Boga, które jest związane z pojęciem sprawiedliwości. Bóg jest wszędzie i dlatego żadna niesprawiedliwość nie jest poza Bożą obserwacją. Prof. Bentley podkreślił, że niedawno naukowcy zaprezentowali pierwsze obrazy Czarnej Dziury. W kontekście tych odkryć naukowych można zapytać: „Czy Bóg jest także w Czarnej Dziurze?”. Jeśli tak, to w jaki sposób Bóg porusza się w zawilościach czasoprzestrzeni lub grawitacji? Czy jest możliwe, aby Bóg istniał w stanie kwantowym, czy też Bóg jest stałą istotą, która wykracza poza prawa fizyki? Teologia chrześcijańska musi ciągle uwzględniać poszerzającą się wiedzę o wszechświecie. Potrzeba dzisiaj teologii samokrytycznej, otwartej na nową wiedzę naukową i zdolnej do reinterpretacji własnych twierdzeń dotyczących rozumienia prawd wiary i moralności.

Trzecim wystąpieniem był referat mgr. Mateusza Jarmuzewskiego z Katolickiego Uniwersytetu w Leuven pt. *Nauka i teologia moralna o wolnej woli*. Doktorant z Belgii zauważył, że obecnie rośnie zainteresowanie tym, co nauka – zwłaszcza neuronauka – ma do powiedzenia na temat wolnej woli człowieka. Niektórzy naukowcy bronią tezy „iluzjonistycznej”. Twierdzą oni, że wolna wola – rozumiana jako zdolność świadomych intencji do skutecznego wywoływania

naszych działań oraz jako zdolność do postępowania w różny sposób w identycznych warunkach – jest iluzją, której prawdziwe przyczyny leżą w nieświadomej maszynerii naszego mózgu. Natomiast w chrześcijańskiej teologii moralnej rzeczywistość wolnej woli jest niezbędną do oceny odpowiedzialności moralnej, a także do właściwego rozumienia nauki o grzechu i odkupieniu.

Po dyskusji i przerwie rozpoczęła się trzecia sesja obrad sympozjalnych. Pierwszy referat pt. *Znaki, metafory i symbole: języki metaforyczne w religii, sztuce i nauce* wygłosiła dr Sybille Fritsch-Oppermann z Uniwersytetu Technicznego w Clausthal. Badaczka z Niemiec stwierdziła, że język odgrywa bardzo ważną rolę w przekazywaniu prawd estetycznych, naukowych i religijnych. Istotną częścią przekazu językowego są różnego rodzaju metafory. Język metaforyczny jest obecny m.in. w nauce i sztuce. Szczególnie ważną rolę odgrywają metafory w religii. Metafora stanowi istotny element składowy fenomenu języka, gdy chodzi o konceptualizację treści religijnych. Dlatego egzegeza biblijna i hermeneutyka doświadczenia religijnego potrzebują języka metaforycznego, żeby adekwatnie opisywać różne sposoby przeżywania i rozumienia prawd religijnych.

Drugi referat w tej części obrad zaprezentował dr Jan Hrkut z Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku. W wystąpieniu pt. *Czy istnieje jakakolwiek filozoficzna definicja świętości w adhortacji apostolskiej „Gaudete et Exsultate”?* prelegent ze Słowacji poddał analizie filozoficznej dokument papieża Franciszka *Gaudete et Exsultate*, który został opublikowany w 2018 roku. Jednym z najważniejszych tematów podjętych w tej adhortacji jest zagadnienie świętości. Kategoria świętości jest obecna we wszystkich religiach. W tradycji filozoficznej istnieje wiele interpretacji tego fenomenu. Jedną z definicji świętości wypracował Immanuel Kant, dla którego oznacza ona przede wszystkim doskonałość moralną. Dokument papieża Franciszka nie zawiera żadnej filozoficznej definicji świętości, ponieważ ma on charakter duszpasterski, a nie *stricte* naukowy. W adhortacji *Gaudete et Exsultate* jest natomiast obecna pewna strategia definiowania, polegająca

na wskazywaniu różnego rodzaju zachowań i postaw związanych z praktyczną realizacją świętości.

Ostatnim wystąpieniem w pierwszym dniu obrad sympozjalnych był referat pt. *Teologia ewolucyjna – nowy etap relacji między nauką i teologią*, który wygłosił dr hab. Wojciech Grygiel z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Prelegent stwierdził, że teologia ewolucyjna jest nowym paradygmatem myślenia teologicznego, w którym dynamiczny obraz powstania i rozwoju życia we wszechświecie za pomocą procesów adaptacyjnych rządzonych przez dobór naturalny jest uważany za odpowiedni fundament ontologiczny. Ten paradygmat wyznacza nowy etap w relacjach między nauką a teologią. Nie dąży się już do ustanowienia płaszczyzn komunikacji między obiema dyscyplinami przy jednoczesnym zachowaniu ich ram koncepcyjnych. Zamiast tego mocniej twierdzi się, że współczesna nauka jest właściwą kontynuacją i pogłębianiem racjonalności wyrażonej w filozofii greckiej.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się od referatu dr. Zbigniewa Pietrzaka z Uniwersytetu Wrocławskiego pt. *O różnorodności zasad leżących u podstaw nowożytnego przyrodoznawstwa – metafizyka, empiria, matematyka*. Badacz z Wrocławia podkreślił, że Kartezjusz i Leibniz, odwołując się do zasad metafizycznych, oraz Galileusz i Newton, opierając się na aksjomatach matematycznych, wypracowali odmienne wizje przyrody. Każdy z tych myślicieli inaczej rozumiał przestrzeń, czas i ruch. W konsekwencji stworzone przez nich obrazy świata natury wzajemnie się wykluczają. Na przestrzeni ostatnich kilku stuleci zasady metafizyczne zostały stopniowo wyrugowane z praktyki naukowej na rzecz zasad matematycznych i empiryczno-eksperymentalnych. Koncepcje odwołujące się do matematyki i empirii implikowały także odpowiednie metody, kształtując metodologię nauk przyrodniczych. Tym samym można stwierdzić, że współczesny paradygmat nauk przyrodniczych narodził się dzięki konfrontacji stanowisk metafizycznych, matematycznych i empirycznych.

Następny referat w czwartej sesji wygłosiła prof. UKSW dr hab. Janina Buczkowska z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

w Warszawie. Celem jej wystąpienia pt. *Realizm naukowy wobec zmiany teorii w nauce* była analiza sporu wokół realizmu naukowego oraz obrona i wzmocnienie tego stanowiska przez zaproponowanie nowego sposobu odpowiedzi na podstawowy argument antyrealizmu związany ze zmianą teorii w nauce. W wymiarze metafizycznym realizm naukowy głosi, że świat, który nauka bada istnieje niezależnie od naszego umysłu i ma określoną autonomiczną strukturę. Na płaszczyźnie epistemologicznej zwolennicy tego stanowiska utrzymują, że dojrzałe (skuteczne predykcyjnie) teorie naukowe są potwierdzalne jako prawdziwe lub w przybliżeniu prawdziwe w sensie klasycznym, natomiast w wymiarze semantycznym głoszony jest pogląd, że przedmioty nieobserwowalne teorii naukowych (obiekty, zdarzenia, własności, procesy, relacje itp.) mają w większości realne istnienie. Realizm jest krytykowany ze strony stanowisk antyrealistycznych na różne sposoby przez odrzucenie jednego lub kilku jego założeń.

Trzeci referat w tej części obrad pt. *Irracjonalne residua jako przedmiot poznania teologicznego?* zaprezentował mgr Bartłomiej Krzych z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Nawiązał on w swoim wystąpieniu do filozofii Nicolai Hartmanna, dla którego metafizyka była badaniem wieczystych i nierozwiązywalnych problemów (wolna wola, wolność, sens wszechświata, cel życia itp.). Hartmann twierdził, że na drodze postępu wiedzy i nauki nie możemy ich poznać, ale pozwalają nam one lepiej rozumieć inne zagadnienia. W rzeczach, które badamy istnieje irracjonalna reszta, będąca poza wszelkimi kategoriami poznawczymi człowieka. Zdaniem doktoranta z Rzeszowa zagadnienia i problemy znajdujące się w domenie Hartmannowskiego irracjonalnego residuum mogą być rozwiązywane, a co za tym idzie – również najgłębiej rozumiane – na polu badań teologicznych, które muszą zawsze uwzględniać aktualny stan wiedzy naukowej.

Po dyskusji i przerwie rozpoczęła się piąta sesja obrad sympozjalnych. Pierwszym wystąpieniem w tej części konferencji był referat mgr. Finleya Lawsona z Uniwersytetu Christ Church w Canterbury pt. *Chrystus, kosmos i realizm krytyczny*. Doktorant z Anglii podkreślił,

że teologia chrześcijańska musi w znaczący sposób angażować się w refleksję dotyczącą metafizyki i ontologii. Jeśli tego nie czyni, to pomija niezwykle ważny problem dotyczący zgodności między ekspresją wiary i rzeczywistości a tym, co istnieje realnie.

Drugi referat – *Transhumanizm: bariery dla etyki godności* – wygłosił mgr Fabio Squeo z Uniwersytetu im. Aldo Moro w Bari. Doktorant z Włoch zwrócił uwagę na zagrożenia związane ze współczesną rewolucją biotechnologiczną, która umożliwia ingerencję w naturę człowieczeństwa. W obliczu tego rodzaju wyzwań niezwykle ważną rolę odgrywa szeroko rozumiana myśl humanistyczna, która podkreśla specyfikę bytu ludzkiego i ukazuje jego wyjątkową pozycję w całym wszechświecie.

Wystąpieniem zamykającym piątą sesję sympozjalną był referat pt. *Zniszczenie i chaos: od systemów ekologicznych do etyki teologicznej*, który zaprezentowała mgr Taylor J. Ott z Uniwersytetu Fordham w Nowym Jorku. Doktorantka ze Stanów Zjednoczonych stwierdziła, że różne formy zniszczenia o charakterze naturalnym, opisane na kartach Pisma Świętego, mają swoje specyficzne znaczenie, które łączy się z kolejnymi procesami tworzenia i rozwoju. Umieszczając zniszczenie w ramach stworzenia, możliwe staje się zrozumienie tych dwóch elementów jako przejawów tego samego ruchu, którego celem jest rozwój świata. W ten sposób człowiek kształtuje właściwą relację ze stworzeniem poprzez wdrażanie praktyk środowiskowych, które współpracują z naturalnie zachodzącymi procesami destrukcyjnymi. Przykładem takiej praktyki niszczenia może być zrównoważone pozyskiwanie drewna, które oddziałuje pozytywnie na środowisko naturalne.

Po dyskusji i przerwie obiadowej rozpoczęła się szósta sesja konferencyjna. Pierwszy referat w tej części obrad – *Czy DNA ma duszę?* – wygłosił prof. dr hab. Piotr Stępień z Uniwersytetu Warszawskiego. Badacz z Warszawy podkreślił, że ludzki genom stanowi od dawna obiekt zainteresowania nie tylko genetyków, ale także filozofów, etyków i polityków. W 2019 roku wykonano dwa przełomowe doświadczenia genetyczne, które pokazały, że możliwe staje

się uczłowieczenie naczelnych za pomocą technik biologii molekularnej. Skorzystano z nowej, liczącej sobie zaledwie kilka lat techniki mikromanipulacji genami, zwanej CRISPR–Cas9. Ta rewolucyjna metoda polega na precyzyjnym wycinaniu lub wstawianiu określonych sekwencji w genomie jądrowym. W ten sposób stała się możliwa synteza organizmu spoza gatunku *homo sapiens*, ale wyposażonego w cechy intelektu podobne lub nawet tożsame z ludzkimi.

Następny referat, zatytułowany *Inżynieria genetyczna w służbie eschatologicznego nowego stworzenia? Chrześcijańska eschatologia wobec osiągnięć biotechnologii*, zaprezentował prof. UO dr hab. Rajmund Porada z Uniwersytetu Opolskiego. Prelegent z Opola stwierdził, że jedną z kategorii chrześcijańskiej eschatologii jest idea nowego stworzenia, czyli eschatologicznego dopełnienia stworzenia na końcu czasów. W kontekście nadziei, wiązanych z możliwościami współczesnej biotechnologii, a zwłaszcza inżynierii genetycznej, rodzi się pytanie o sens eschatologicznej nadziei, która jest jednym z głównych orędzi chrześcijaństwa. W teologicznej (szczególnie protestanckiej, choć nie wyłącznie) interpretacji biotechnologii istnieje nurt, który proponuje postrzeganie jej w perspektywie antycypacji eschatologicznego „drugiego stworzenia”, podejmowanego – w odróżnieniu od „pierwszego” – tym razem przez człowieka jako nowego „stworcę”.

Trzecim wystąpieniem był referat prof. UPJPII dr. hab. Janusza Mączki z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pt. *Wybrane elementy teologii nauki*. Prelegent zauważył, że związki teologii z naukami przyrodniczymi i matematyką nadal pozostają aktualnym przedmiotem wielu dyskusji interdyscyplinarnych. Poszukiwanie nowych inspiracji dla tych dyskusji ciągle pozostaje w kręgu zainteresowań zarówno filozofów, jak i teologów. Jednym z przejawów tego rodzaju poszukiwań jest kształtująca się powoli teologia nauki. Powinna ona określić płaszczyznę prowadzonych dyskusji między teologią a innymi dziedzinami wiedzy oraz wyznaczyć kierunki dla dalszych badań.

Po dyskusji i przerwie kawowej rozpoczęła się siódma sesja obrad sympozjalnych. Pierwszy referat pt. *Inspiracje neoplatonickie w nowożytnej filozofii naturalnej. Henry More o działaniu Boga w przyrodzie* wygłosił dr Dariusz Kucharski z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Stwierdził on, że Henry More (1614–1687), postać wiodąca wśród Platoników z Cambridge, cieszył się za życia opinią jednego z najwybitniejszych filozofów angielskich. More wypracował filozoficzną koncepcję Ducha Natury. Jest ona związana z akceptowaną przez niego metafizyką neoplatonicką, uzupełnioną przez chrześcijańską koncepcję Boga i stworzenia. Jednym z podstawowych problemów, wobec których stawali ówczesni filozofowie było zagadnienie relacji Boga do świata materialnego. Powszechnie przyjmowano, że Bóg jest pierwszą przyczyną sprawczą zarówno powstania, jak i działania przedmiotów materialnych. Różnice dotyczyły sposobu działania Boga w świecie materii. Przyjmowane rozwiązania oscylowały między dwoma niebezpieczeństwami, których chciano uniknąć – panteizmem z jednej i możliwym ateizmem z drugiej strony. Wydaje się, że metafizyka More'a miała stanowić propozycję łączącą całkowitą zależność świata od Boga z zachowaniem jakiegoś stopnia samodzielności świata materialnego, unikając w ten sposób obydwu wymienionych niebezpieczeństw.

Następny referat, zatytułowany *Czy sacrum mieszka w świecie natury? Filozoficzna interpretacja poezji Friedricha Hölderlina w ujęciu Romano Guardiniego*, zaprezentował prof. UKSW dr hab. Andrzej Kobyliński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Prelegent zauważył, że w Niemczech po I wojnie światowej nastąpiło ponowne odkrycie twórczości poetyckiej Friedricha Hölderlina (1770–1843), który jest uznawany za jednego z prekursorów klasyki weimarskiej oraz romantyzmu. Jedną z najciekawszych analiz twórczości poetyckiej tego autora wypracował niemiecki filozof i teolog Romano Guardini (1885–1968). W 1939 roku opublikował on obszerne dzieło (568 stron) pt. *Hölderlin. Weltbild und Frömmigkeit*, poświęcone w całości temu autorowi. Guardini prowadził

swoje badania nad twórczością Hölderlina na gruncie filozofii religii. Twierdził, że w wierszach i poematach tego wybitnego myśliciela i poety szczególną rolę odgrywa natura rozumiana jako przestrzeń, w której zamieszkuje sacrum.

Ostatnim wystąpieniem podczas konferencji był referat pt. *Nauki przyrodnicze wobec istnienia Boga* wygłoszony przez prof. dr hab. Annę Lemańską z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Stwierdziła ona, że literatura dotycząca szeroko rozumianych relacji między naukami przyrodniczymi a religią jest bardzo bogata. Widać w niej wyraźnie dwa obozy: materialistów, którzy wykorzystują nauki przyrodnicze do argumentacji za nieistnieniem Boga, i teistów, którzy z kolei wykorzystują wyniki nauk przyrodniczych do argumentacji za projektem w przyrodzie mającym świadczyć o istnieniu Boga. Nieco słabiej jest reprezentowany obóz trzeci, który w różny sposób argumentuje, że prawdy wiary i prawdy nauki dotyczą radykalnie odmiennych aspektów rzeczywistości, dlatego nie mogą być ze sobą porównywane.

Na zakończenie obrad sympozjalnych, po dłuższej i ciekawej dyskusji, zabrał głos prof. UKSW dr hab. Adam Świeżyński, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, który był głównym organizatorem konferencji. Podziękował on wszystkim prelegentom za wygłoszone referaty i udział w obradach sympozjalnych. Przekazał także informacje dotyczące warunków publikacji zaprezentowanych opracowań oraz zwrócił uwagę na znaczenie współpracy między różnymi ośrodkami naukowymi na poziomie krajowym i międzynarodowym.

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

a.kobyliński@uksw.edu.pl

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii

Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa

ORCID: 0000-0003-2252-8634

DOI: 10.21697/spch.2020.56.1.41